

Ein Treftadaeth
Our Heritage

Canllaw Busnes Business Toolkit

Castell Dolbadarn Castle © Croeso Cymru / Visit Wales

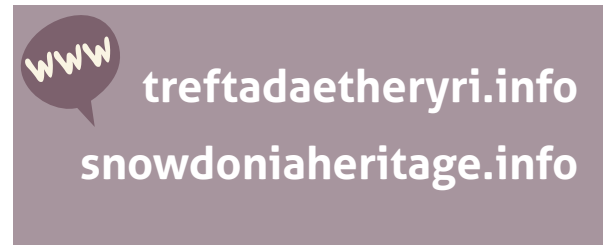
Ffocws

Menter â reolir gan Lywodraeth Cymru yw'r Prosiect Twristiaeth Treftadaeth i ddatblygu Twristiaeth Treftadaeth ar hyd a lled Cymru. Ariennir y prosiect gan Lywodraeth Cymru a Chronfa Datblygu Rhanbarthol Ewropeaidd a bydd yn helpu mwyhau gwerth economaidd treftadaeth trwy gynyddu nifer, hyd a gwerth yr ymweliadau â Chymru.

Themau Cadw ar gyfer dehongli prosiect Ein Treftadaeth yw:

- Gwreiddiau a Chynhanes
- Tywysogion Gwynedd
- Mannau Sanctaidd
- Rhufeiniaid
- Cestyll Edward I
- Diwydiant

Bydd y prosiect yn defnyddio'r geiriau **Dilynwch y stori** er mwyn hyrwyddo'r syniad fod yr henebion yn perthyn i stori ehangach genedlaethol a rhanbarthol ac er mwyn cyfeirio ymwelwyr at safleoedd eraill perthnasol.

The Focus

The Heritage Tourism Project is a Welsh Government managed initiative to develop Heritage Tourism across Wales. The project is largely funded by Welsh Government and the European Regional Development Fund, and will help maximise the economic value of heritage by increasing the number, length and value of visits to Wales.

The Cadw themes under which the interpretation projects are being organised are as follows:

- Origins & Prehistory
- Princes of Gwynedd
- Sacred Places
- Romans
- Castles of Edward I
- Industrial Nation

The project makes use of the phrase **Follow the story** which helps the visitor to understand that monuments do not exist in isolation but are part of a wider national and regional story and encourages the visitor to visit other related sites.

Castell Deganwy Castle © Kiran Ridley, Partneriaeth Prosiect Tywysogion Gwynedd / Princes of Gwynedd Project Partnership

Dilynwch y stori: Tomen Castell, Dolwyddelan

Dywedir mai yma oedd man geni Llywelyn ab Iorwerth (Llywelyn Fawr) yn yr hen domen ar lawr Dyffryn Lledr.

Follow the story: Tomen Castell, Dolwyddelan

The original motte castle at Tomen Castell, Dolwyddelan on the floor of the Lledr Valley has been suggested as the birthplace of Llywelyn ab Iorwerth (Llywelyn the Great).

Gwreiddiau a Chynhanes

Mae gorffennol cynhanesyddol syfrdanol yn disgwyl y rhai sy'n awyddus i ddarganfod yr henebion sy'n britho llawer o gymeriad cefn gwlad gogledd Cymru. Mae'r dystiolaeth yn y dirwedd yn adrodd stori gyfoethog o gymunedau cynnar a'u seremonïau ysbrydoledig, eu bywyd amaethyddol a thechnolegol a'u cysylltiadau ehangach gyda chynhanes Ewropeaidd.

Mae archeolegwyr wedi canfod olion bywyd dros miloedd o flynyddoedd – mae claddedigaethau dynol a thamaid o asgwrn gŕen ceffyl wedi ei arddurno wedi eu darganfod yn Ogorch Kendrick ar Pen y Gogarth, Llandudno, sy'n dyddiol'n ôl i 11,000 - 10,000 CC (yn ystod y cyfnod Uwch Balaelithig). Oddeutu 5500 o flynyddoedd yn ôl roedd beddrodau mawr o gerrig, tebyg i'r rhai yn Dyffryn Ardudwy yn cael eu llunio. Yn aml mewn lleoliadau arfordirol fe ddaethant yn ganolbwynt bywyd cymunedol yn ystod y cyfnod.

Roedd copaon brynau a bylchau dramatig y mynyddoedd yn leoliadau ar gyfer y cylchoedd cerrig a chladdedigaethau oddeutu 4000 o flynyddoedd yn ôl, eto yn dangos pwysigrwydd y dirwedd i'r bobl hyn. Llai na 3000 o flynyddoedd yn ôl dechreuwyd adeiladu mwy a mwy o fryngaerau, rhai a ddaeth yn ddiweddarach yn lleoliadau caeru a chestyll canoloesol.

Gellir archwilio myrdd o nodweddion archeolegol o gylchoedd meini hir a beddrodau, i fryngaerau a chwareli, ar droed. Gwisgwch eich esgidiau cerdded, paciwch frechdan neu ddwy a dewch ar daith yn ôl i'r byd hynafol.

Origins & Prehistory

An incredible prehistoric past awaits those who are keen to discover the monuments that underpin much of the character of the north Wales countryside. The evidence in the landscape tells us a rich story of early communities and their spiritual, ceremonial, agricultural and technological lives and their wider connections with prehistoric Europe.

Archaeologists have unearthed signs of life from across the millennia – human burials and a decorated fragment of a horse jawbone have been found at Kendrick's Cave on the Great Orme in Llandudno, which has been dated to 11,000 - 10,000 BC (during the Upper Paleolithic period). Around 5500 years ago, large stone tombs, like those at Dyffryn Ardudwy, were being constructed. Often in coastal locations, they became a focus for community life.

Dramatic hilltops and mountain passes were the settings for the stone circles and burials dating to about 4000 years ago, another indication of the importance of the landscape to these communities. Less than 3000 years ago, people increasingly built hillforts, some of which later became the sites of early medieval forts and castles.

A myriad of fascinating archaeological features from stone circles and burial chambers, to hillforts, roundhouse settlements and ancient fields, can be explored on foot. Pull on your hiking boots, pack some sandwiches and take a journey into the ancient past.

Dinas Emrys © Sarah McCarthy

Rhufeiniaid

Cyrhaeddodd y Rhufeiniaid yn ne Prydain yn 43 OC ond cymerodd sawl degawd o ymladd yn erbyn y llwythau lleol cyn iddynt oresgyn y gwrthsafiad lleol cadarn.

Roedd y newydd-ddyfodiaid hefyd yn graff – gan sefydlu breniniaethau cleient, lle roedd rhai llwythau yn rheoli tir i'r Rhufeiniaid. Llwyddodd milwyr y Llywodraethwr Agricola i gymryd rheolaeth o Ynys Môn a Gogledd Cymru erbyn 77 OC ac fe sefydlasant ganolfannau i gadarnhau grym y Rhufeiniaid yng Nghymru. Roedd gan y caerau hyn a leolwyd mewn lleoliadau strategol, rhai ar dir uchel a rhai wrth afonydd neu ar yr arfordir, rôl hanfodol i'w chwarae mewn rhwydweithiau masnach a chyfathrebu ac roedd pob canolfan Rufeinig wedi'i chysylltu â lonydd a adeiladwyd o'r newydd.

Adeiladwyd y ceiri hyn gan ddilyn strwythur unffurf i sicrhau bod y grym milwrol Rhufeinig yn rhedeg yn ddiraffferth. Fe wnaeth y Rhufeiniaid ymgymryd â gwaith diwydiannol i wasanaethu eu anghenion adeiladu hefyd – daethpwyd o hyd i dystiolaeth o'u odynau teils ac roeddynt yn mwynloddio copr ac yn defnyddio llechen. Roedd llai o filwyr wedi eu lleoli yng Nghymru erbyn 120 OC oherwydd bod eu hangen i amddiffyn y terfyn gyda gogledd Lloegr.

Cyda'r Ymerodraeth Rufeinig yn cilio ar ddiwedd y 4edd ganrif, roedd y byddinoedd yn tynnu'n ôl o Gymru a'r gogledd. Erbyn 410 OC daeth rheolaeth Rufeinig i ben ym Mhrydain, ond mae eu holion dal i'w gweld yn ein trefi a chefn gwlad. Darganfyddwch fwy drwy ymweld ag olion y caerau hyn ar droed yn Segontium (Caernarfon), Canovium (Caerhun) a Thomen y Mur (Trawsfynydd).

Romans

The formidable Roman army first arrived in the south of Britain in AD 43 but it took them several decades of fighting the local tribes to overcome determined local resistance.

The newcomers were shrewd operators too – they set up certain areas as client kingdoms, meaning that some tribes controlled territory for the Romans. Governor Agricola's troops managed to take control of the Isle of Anglesey and north Wales by AD 77 and they set up bases to secure their power in the region. These auxiliary (or secondary) forts, in strategic locations, some by river or the coast, played a vital role in trade and communications networks, and each Roman base was connected by newly built roads.

The forts were constructed according to a uniform structure to ensure the smooth running of the mighty Roman military machine. The Romans even engaged in industry to service their building needs – evidence of their tile kilns have been discovered and they also mined copper and used slate. Fewer soldiers were stationed in Wales by AD 120 because they were needed to defend the border in the north of England.

In the late 4th century, with the Roman Empire on the wane, troops were withdrawn from Wales and the north. By AD 410 Roman rule in Britain had ended but their legacy is still clearly visible in our towns and countryside. Find out more by tracing the remains of forts by foot at Segontium (Caernarfon), Canovium (Caerhun) and Tomen y Mur (Trawsfynydd).

Segontium, Caernarfon © Ein Treftadaeth / Our Heritage

Tywysogion Gwynedd

Roedd tywysogion Gwynedd yn linach frenhinol hynafol a nhw oedd llinach fwyaf grymus Cymru'r Oesoedd Canol. Estynnodd eu teyrnas o dir ffrwythlon Ynys Môn i fynyddoedd mawreddog Eryri ac ar un adeg, roedd yn cwmpasu Cymru bron iawn i gyd.

Brwydrodd y tywysogion yn erbyn eu gilydd ac yn erbyn coron Lloegr am dros 800 o flynyddoedd er mwyn sicrhau eu grym. Ond nid adeg o ryfela a chythrwbl yn unig oedd hwn. Ffurfiodd y tywysogion gysylltiadau diwylliannol a chrefyddol cryf gyda chyfandir Ewrop, a chafodd pensaernïaeth, cerddoriaeth a barddoniaeth hyfryd eu noddi ganddynt.

Gallwch weld eu gwaddol heddiw ar hyd a lled gogledd orllewin Cymru. Ewch i ddilyn ôl troed y tywysogion, a darganfyddwch gestyll cudd, preswylfeydd brenhinol ac eglwysi heddychlon mewn tirweddau syfrdanol.

Princes of Gwynedd

The princes of Gwynedd traced their royal line back to ancient times and became the most powerful dynasty in Medieval Wales. Their kingdom stretched from the fertile lands of Anglesey to the soaring peaks of Snowdonia and at one point expanded to cover much of Wales.

For more than 800 years, the princes fought with one another and the English crown to secure their positions of power. But this was not just a time of war and turmoil. The princes forged strong cultural and religious links with continental Europe and were patrons of beautiful architecture, music and poetry.

Their legacy can be found today throughout north west Wales. Why not follow in the footsteps of the princes, and discover hidden castles, royal residences and tranquil churches set in breathtaking landscapes?

Arch Garreg Llywelyn Fawr, Eglwys Sant Grwst, Llanrwst
Sarcophagus of Llewelyn Fawr, St Grwst's, Llanrwst
© Sarah McCarthy

Cestyll Edward I

Mae cymryd cipolwg sydyn ar y cestyll canoloesol a'r waliau tref a adeiladwyd gan Frenin Edward I yng Ngwynedd a Chonwy yn ddigon i argyhoeddi unrhyw un eu bod yn llawn haeddu eu statws Treftadaeth y Byd UNESCO. Mae'r amddiffynfeydd trawiadol hyn yn dystiolaeth o uchelgais Edward I i ymestyn ei deyrnas a chyfnerthu ei rym yng Nghymru wedi iddo drechu Tywysogion Gwynedd ar ddiwedd y 13eg ganrif.

Bu James St George, peiriannwr milwrol a phensaer anhygoel o Savoy, Ffrainc, yn gweithio i Edward ar y strwythurau hyn. Dyluniwyd y cestyll i gadw pobl allan ohonynt, ac yn achos trefi caerog Caernarfon a Chonwy, i alluogi swyddogion Lloegr redeg pethau o du mewn i'r gaer. Fe ymosodwyd ar y cestyll hyn gan dywysogion Cymru, Madog ap Llywelyn ar ddiwedd yr 13eg ganrif ac Owain Glyndŵr yn fuan yn y 15fed ganrif, fel protest yn erbyn rheolaeth Lloegr.

Hyd yn oed os mai dim ond ymweld ag un o'r pedwar castell yng Nghaernarfon, Conwy, Harlech a Biwmares wnewch chi, bydd yn ddigon i wneud i chi synnu ar faint y cestyll grymus hyn a rhyfeddu at uchelgais Edward I.

Castles of Edward I

One look at the medieval castles and town walls built by King Edward I of England in Gwynedd and Conwy would convince even a casual observer that they are worthy of their UNESCO World Heritage status. These incredible fortresses are evidence of Edward's determination to extend his kingdom and consolidate his power in Wales after defeating the independent Princes of Gwynedd in the late 13th century.

Edward engaged the services of a skilful military engineer and architect, James of St George from Savoy in France. The castles were designed to keep people out and, in the case of the walled towns of Caernarfon and Conwy, to allow English officials to run things from inside the compound. These castles were attacked by Welsh princes Madog ap Llywelyn in the late 13th century and Owain Glyndŵr in the early 15th century, in protest at English rule.

Whether you visit just one or all four of the castles at Caernarfon, Conwy, Harlech and Beaumaris, you can't help but marvel at the impressive scale of these mighty castles and wonder at Edward's towering ambition.

Castell Caernarfon Castle ©
Cadw, Llywodraeth Cymru (Hawlfraint y Goron)
Cadw, Welsh Government (Crown Copyright)

Mannau Sanctaidd

Byddwch yn barod i ddod ar draws tirwedd drawiadol gogledd Cymru yn cynnwys mynyddoedd hudol, cymoedd heddychlon a morluniau godidog. Yn yr Oesoedd Canol, teithiai pobl ar bererindod o Dreffynnon i Ynys Enlli ym Mhenrhyn Llŷn, gan ymweld â ffynhonnau sanctaidd a chysegrfeydd wedi'u cysegru i seintiau Celtaidd mewn eglwysi ar hyd y daith.

Heddiw, mae Taith Pererin Gogledd Cymru yn rhoi cyfle i gerddwyr brwd ddilyn ôl-troed y pererinion canoloesol ac ymweld â safleoedd cysegredig ar hyd y daith 130 milltir. Mae'r dirwedd yn frith o chwedlau hefyd. Mae 11 chwedl y Mabinogi, sy'n sôn am hud, dewrder a brad, wedi'u lleoli mewn manau y gellir eu hadnabod heddiw.

Gallwch ganfod hanesion pobl ysbrydoledig, megis y prifardd Hedd Wyn a Mary Jones (y ferch fu gerdded 25 milltir i brynu Beibl Cymraeg), gan ymweld â safleoedd a dilyn llwybrau sy'n datgelu eu straeon. Mae trysorau diwylliannol mewn celf, llenyddiaeth a phensaerniaeth i'w darganfod mewn lleoliadau megis, Abaty Cymer, Portmeirion neu Cae'r Gors, Rhosgadfan man geni yr awdures Kate Roberts.

P'un a ydych yn chwilio am anogaeth ysbrydol wrth fyfyrion dawl mewn eglwys, neu fwynhau prydfwrthwch panoramig o ben mynydd, dyma'r lle i chi.

Sacred Places

Get ready to encounter the breathtaking landscape of north Wales, encompassing majestic mountains, peaceful valleys and sublime seascapes. In Medieval times, people set off on pilgrimage from Holywell to the island of Bardsey on the Llŷn Peninsula, visiting holy wells and shrines dedicated to Celtic saints at churches along the way.

Today, the North Wales Pilgrim's Way offers keen walkers a chance to follow in the footsteps of the medieval pilgrims and visit sacred sites along a 130 mile route. Myths and legends abound in the landscape too. The 11 tales from the Mabinogion, featuring magic, heroism and betrayal, are set in locations that can still be traced today.

You can discover the histories of inspirational people, such as the poet Hedd Wyn and Mary Jones (the girl who walked 25 miles to buy a Welsh Bible), by visiting sites and following trails that reveal their stories. Cultural treasures in art, literature and architecture can be explored at captivating locations such as Cymer Abbey, Portmeirion or Cae'r Gors, the birthplace of author Kate Roberts in Rhosgadfan.

Whether you seek spiritual inspiration in a moment of quiet contemplation in a tranquil church, or panoramic beauty enjoyed from a mountaintop, you can find it here.

Abaty Cymer Abbey © Kiran Ridley, Partneriaeth Prosiect Tywysogion Gwynedd / Princes of Gwynedd Project Partnership

Cenedl Ddiwydiannol

Trawsnewidiwyd y tirlun yn nhrefi a chefn gwlad gogledd Cymru ar ddiwedd y 18fed a'r 19eg ganrif yn sgil datblygiad diwydiannol anferth. Wrth i ddatblygiadau newydd mewn technoleg a pheirianeg weld golau dydd, gwelwyd newid mawr yn y dulliau o fwyngloddio adnoddau naturiol megis llechi a chopr. Roedd hyd yn oed mwyngloddio am aur o amgylch Dolgellau! Mae nifer o bentrefi a threfi yng ngogledd-orllewin Cymru yn bodoli oherwydd y chwareli llechi, ac mae treftadaeth y diwydiant anferthol hwn i'w gweld mewn gweithiau chwarel a bythynnod y gweithwyr sy'n dal i fodoli mewn llefydd fel Dyffryn Nantlle.

Yn ogystal, datblygodd dulliau trafndiaeth a gwelwyd rheilffyrdd cul yn igam-ogamu ar draws y tir fel dull o drosglwyddo llechi i borthladdoedd Caernarfon, Porthmadog, a Bangor. Allforiai'r porthladdoedd hyn ffrwyth llafur diwydiannol yr ardal ar draws y byd – hyd yn oed mor bell ag Awstralia. Yn fwy lleol, helpodd peirianwyr megis Thomas Telford a Robert Stephenson i leihau pellteroedd teithio drwy adeiladu eu pontydd arloesol dros Afon Menai.

Beth am ddarganfod yr amrywiaeth eang o berlau diwydiannol drwy wisgo eich het galed a mynd i chwilota yn yr ogofâu llechi tanddaearol yn Llechwedd, Blaenau Ffestiniog, neidio ar un o drenau y rheilffyrdd cul i deithio ar draws dyffrynnoedd y chwareli llechi neu ymweld a Amgueddfa Lechi Cymru yn Llanberis.

Industrial Nation

Both town and countryside were radically transformed in the late 18th and 19th centuries by immense industrial activity. Technological innovation and advances in engineering meant that the extraction of resources such as slate, copper and lead underwent a major change. Even gold mining took place around the town of Dolgellau! Many villages and towns in north west Wales owe their existence to slate quarrying and the legacy of this enormous industry can be seen in the quarry workings and worker's cottages left behind in places such as Dyffryn Nantlle.

Transportation also developed with narrow-gauge railways, like those at Ffestiniog and Talyllyn, crossing the land to transport slate to harbours such as Caernarfon, Porthmadog and Bangor. These ports exported the fruits of industrial endeavour across the globe – even as far away as Australia. More locally, the engineers Thomas Telford and Robert Stephenson helped to shorten travel distances with their pioneering bridges across the Menai Strait.

Why not discover the wide variety of industrial gems for yourself? Don a hard hat to explore underground slate caverns at Llechwedd, Blaenau Ffestiniog, hop on one of the narrow-gauge trains across the slate quarrying valleys or visit the National Slate Museum in Llanberis.

Amgueddfa Lechi Cymru / National Slate Museum Llanberis ©
Ein Treftadaeth / Our Heritage

Y Ffeithiau

- Tybir bod y sector amgylchedd hanesyddol yn cefnogi dros 30,000 o swyddi FTE yng Nghymru
- Ar y cyfan, tybir bod y sector amgylchedd hanesyddol yn cyfrannu rhyw £840 miliwn i GYC cenedlaethol Cymru, sydd gyfwerth a 1.9% o GYC Cymru
- Mae'r sector amgylchedd hanesyddol hefyd yn cyfrannu rhyw £1.8 biliwn o ran allbwn
- 90% o ymwelwyr tramor a Chymru yn ymweld a safle diwylliannol
- Yn ystod 2010 gwariwyd £144 miliwn ar wyliau lle roedd diwylliant yn flaenllaw fel gweithgaredd a gwariwyd £590 miliwn ar wyliau lle roedd diwylliant yn chwarae rhan o'r gwyliau

Gwerthfawrogi Amgylchedd Hanesyddol Cymru 2010
ECOTEC Research and Consulting Ltd

Castell Harlech / Harlech Castle © Cadw, Llywodraeth Cymru (Hawlfraint y Goron) / Cadw, Welsh Govt (Crown Copyright)

Sut gall Ein Treftadaeth fod o gymorth i'ch busnes.

Ymchwil

Rydym yn sylweddoli pwysigrwydd cynorthwyo ymwelwyr i wneud y gorau o'u hymweliadau. Felly bydd angen ateb cwestiynau tebyg i

“ *Lle gallaf weld siambr gladdu? Beth sydd yn bwysig am safle X? Oes bws yn mynd gerllaw? Oes modd beicio yno? A yw'r safle yn addas ar gyfer cadeiriau olwyn? Beth arall sydd i'w weld yn yr ardal?* ”

defnyddiwch www.treftadaetheryri.info

Yma cewch wybodaeth cefndir am safleoedd a hefyd wybodaeth pellach am fynediad i'r safleoedd hynny. Yn ogystal cewch linell amser, map rhyngweithiol a chysylltiadau defnyddiol fel y Canolfannau Gwybodaeth.

Mae modd ddefnyddio lluniau a fideos oddi ar y safle we www.snowdonia-heritage.info ar gyfer eich deunydd hyrwyddo, safle we neu daflenni a hynny am ddim drwy gysylltu â eintreftadaeth@gwynedd.gov.uk

Cadwch olwg yn yr adran **Digwyddiadau** am weithgareddau a gynhelir yn yr ardal.

How Our Heritage can give practical help to your business.

Research

We all know helping visitors to make the most of their visit is the key to having a good time. So to answer questions such as...

“ *Where can I see burial chambers? What is important about X? Is it on a bus route? Can I cycle there? Is it suitable for wheelchairs? What else is there to see nearby?* ”

www.snowdoniaheritage.info is your one stop shop!

Here, as well as interpretation text and access information for individual historical and inspirational sites, you'll also find an interactive map, timeline and information on the Tourist Information Centres.

Many of the videos and photographs shown on the www.snowdoniaheritage.info website can be used on your own website and promotional material at no charge. Contact ourheritage@gwynedd.gov.uk for more information.

Consult the **Events** section to keep your guests up to date with what's going on in your area.

Facts

- It is estimated that the historic environment sector supports over 30,000 full time equivalent (FTE) jobs in Wales
- The historic environment sector contributes approximately £840 million to Wales' national gross value added (GVA)
- The historic environment sector contributes some £1.8 billion in respect of output
- 90% of international visitors staying in Wales visited a cultural site
- In 2010, £144 million was spent on holidays where culture was the main activity for the holiday, and £590 million was spent on holidays where a cultural activity was undertaken as part of the holiday

Valuing the Welsh Historic Environment 2010 ECOTEC Research & Consulting Ltd

Rheilffordd y Cambrian / Cambrian Railway © Arriva Cymru

Llenyddiaeth

Mae llenyddiaeth ar gael i chi ei ddefnyddio gan Ein Treftadaeth. Cysylltwch â eintreftadaeth@gwynedd.gov.uk am fanylion pellach.

Pencampwyr Ein Treftadaeth

Fel busnes lleol sydd wedi mynychu un o'r gweithdai Ein Treftadaeth rydych yn derbyn sticr '**Pencampwr Treftadaeth**'. Bydd modd ei arddangos yn ffenestr eich busnes.

Pwysigrwydd Naws Am Le

Mae cynnwys elfennau o dreftadaeth lleol yn eich busnes yn gwneud synnwyr economaidd. Dyma ambell i syniad:

- Defnyddio llechi yn addurniadol
- Rhoi enw cymeriadau chwedlonol neu hanesyddol ar ystafelloedd
- Beth am roi enw chwedl neu leoliad hanesyddol ar bryd o fwyd?
- Rhoi enwau bachog ar deithiau cerdded
- Cynnwys tirluniau neu lluniau o henebion lleol ar y wal
- Rhoi sylw i'r ymdeimlad naws am le yng ngwaith marchanata y cwmni.

Thomas Charles, Y Bala © H. J. Price

Literature

The Our Heritage team has literature available. Contact ourheritage@gwynedd.gov.uk to find out how to obtain copies.

Our Heritage Ambassador Award

If a member of your business has attended an Our Heritage workshop, you will be permitted to use the **Our Heritage ambassador** logo on your website and be given a window sticker.

The Power of Sense of Place

It makes economic sense to embed the local heritage in your business. Some ideas are:

- Use local slate as coasters or key fobs
- Label rooms after local legends or characters
- Name dishes after local historical sites
- Theme walking route suggestions after local historical events or people
- Incorporate pictures of local views or objects into decor
- Incorporate a flavour / taste of the local sense of place in PR / marketing activities.

Adnoddau Eraill

Pyrth

Bydd nifer o ganolfannau (pyrth) yn cynnwys byrddau gwybodaeth a fydd yn rhoi cyflwyniad i **Ein Treftadaeth** a themau Cadw a hefyd yn eich cyfeirio at safleoedd eraill cyfagos. Gweler y canolfannau yma ar y Map Rhyngweithiol

Tywyswyr Proffesiynol

Os am ddefnyddio arbenigedd tywysydd proffesiynol i ddehongli y safleoedd yma cysylltwch â www.walesbestguides.co.uk

Teithlenni a Chylchdeithiau Clywedol

Mae teithlenni y gallwch ei lawrlwytho ar y safle we ar gyfer cerddwyr neu rhai sydd yn beicio, defnyddio cludiant cyhoeddus neu yn moduro.

Pyrth	Thema
Tomen y Mur	Rhufeiniad
Dyffryn Ardudwy	Chynhanes
Dolgellau	Amrywiol
Clynnog	Mannau Sanctaidd
Ffynnon Cybi	Mannau Sanctaidd
Caernarfon	Amrywiol
Bangor	Mannau Sanctaidd
Penmaenmawr	Chynhanes
Llandudno	Amrywiol
Caerhun	Rhufeiniad
Betws y Coed	Tywysogion Gwynedd
Conwy	Tywysogion Gwynedd
Criccieth	Tywysogion Gwynedd

Other Resources

Hubs

The **Our Heritage** Project has provided exhibitions that give a brief insight into the themes that Cadw have identified. These information hubs are shown on the interactive map and will both provide information and act as a link to other sites within the cluster.

Tour Guides

For qualified tour guides that can bring the history of these sites alive for individuals or groups check out: www.walesbestguides.co.uk

Downloadable Itineraries and Audio Trails

On the website are links to exciting and interesting downloadable or printable itineraries for walkers, public transport users, cyclists or motorists which you will be able to link to on your website or print out for guests.

Hubs	Theme
Tomen y Mur	Romans
Dyffryn Ardudwy	Pre History
Dolgellau	Various
Clynnog	Sacred Places
St Cybi's Well	Sacred Places
Caernarfon	Various
Bangor	Sacred Places
Penmaenmawr	Pre History
Llandudno	Various
Caerhun	Romans
Betws y Coed	Princes of Gwynedd
Conwy	Princes of Gwynedd
Criccieth	Princes of Gwynedd

Dilynwch y stori...

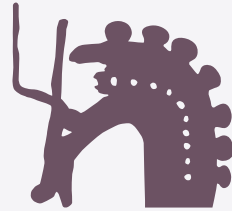
Adeiladwyd Castell Dolbadarn, gyda'r Wyddfa'n edrych yn ddramatig drosto yn y 1220au gan Llywelyn ab Iorwerth i amddiffyn perfeddwlad Eryri. Credir bod trawstiau pren y neuadd fawr wedi eu haildefnyddio i adeiladu Castell Caernarfon. Lleolir y castell ger Llanberis ac mae'n enwog fel y lle y cadwodd Llywelyn ap Gruffudd un o'i frodyr, Owain Goch ap Gruffudd, yn garcharor am 20 mlynedd.

Follow the Story...

Dolbadarn Castle, dramatically overlooked by Snowdon, was built in the 1220s by Llywelyn ab Iorwerth to protect the heartland of Snowdonia. Wooden beams from the great hall are thought to have been re-used in the building of Caernarfon Castle. Located near Llanberis, it is famous as the place where Llywelyn ap Gruffudd kept one of his brothers, Owain Goch ap Gruffudd, prisoner for 20 years.

Pencampwr

Ein Treftadaeth
Our Heritage

Champion

“ Mae hyrwyddo hanes a chwedlau hudolus Dinas Emrys, man geni y ddraig goch eiconig, wedi chwarae rhan bwysig o ran cynyddu nifer yr ymwelwyr i'r safle. Mae'r straeon yn dod yn fyw trwy gelf, sain a cherfluniau ac yn creu dimensiwn ychwanegol i'r ymweliad, a gobeithio y bydd yn annog pobl i ddod yn ôl a dilyn y stori drwy archwilio safleoedd eraill hefyd.

Lowri Roberts - Ymddiriedolaeth Genedlaethol, Craflwyn

“ Promoting the fascinating history and legends of Dinas Emrys, the birthplace of the iconic red dragon, has played an important role in increasing visitor numbers at the site. The tales are brought to life through art, audio and sculptures, creating an extra dimension to the visit and we hope this will encourage people to come back and follow the story by exploring other sites too.

Lowri Roberts - National Trust, Craflwyn

CAPEL GWYDIR, EGLWYS SANT GRWST, LLANRWST

Yma cawn ddarganfod cist bedd Llywelyn Fawr, Tywysog Gwynedd 1201-1240. Mynediad am ddim. Ar agor yn ddyddiol. Llwybr ger Sgwâr Ancaster.

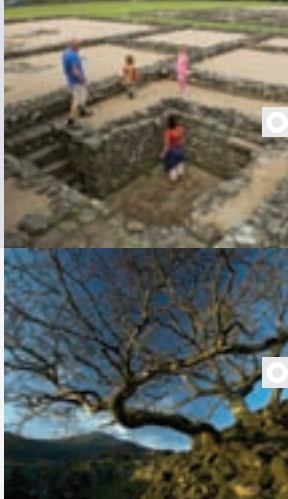
CASTELL CAERNARFON

Wedi ei adeiladu o 1283 ymlaen yn dilyn y rhyfeloedd yn erbyn Tywysogion Cymru, Castell Caernarfon, sydd yn Safle Treftadaeth y Byd dynodedig UNESCO, yw'r mwyaf trawiadol o gestyll Edward 1af. Amseroedd agor a phris mynediad ar safle we Cadw - www.cadw.wales.gov.uk

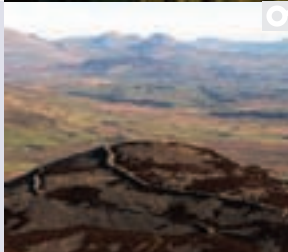
SEGONTIUM, CAERNARFON

Dyma'r prif gaer Rhufeinig yng ngogledd Cymru a adeiladwyd 77-78 oed Crist gan Agricola wrth iddo ymosod ar yr Ordoficiaid. Defnyddiwyd y gaer hyd at ddiwedd y 4edd ganrif. Amseroedd agor a phris mynediad ar safle we Cadw - www.cadw.wales.gov.uk

DINAS EMRYS, BEDDGELEERT

Olion tŵr canoloesol yn perthyn i Dywysogion Gwynedd. Cysylltir Dinas Emrys a chwedl Gwrtheyrn, Emrys a'r ymryson rhwng y Ddraig Goch a'r Ddraig Wen. Mynediad am ddim. Taith gerdded ar lwybr mynydd - 45 munud pob ffordd o Craflwyn. Angen esgidiau cerdded.

TRE'R CEIRI, LLANAELHAEARN

Dyma'r bryngaer mwyaf trawiadol yng ngogledd Cymru, gyda dros 150 o gytiau crynion mewn cyflwyr ardderchog oddi fewn i furiau anferth y gaer. Taith gerdded 40 munud pob ffordd ar lwybr mynydd. Angen esgidiau cerdded.

GWAITH COPR SYGUN, BEDDGELEERT

Dilynwch dwneli troellog i weld sut fywyd a diwrnod gwaith oedd gan y mwywyr copr yn Oes Fictoria. Amseroedd agor a phrisiau gweler www.syguncoppermine.co.uk

Ein Treftadaeth Our Heritage

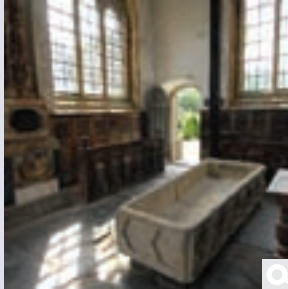

Delweddau:

Arch Garreg Llywelyn Fawr © Sarah McCarthy
Castell Caernarfon © Cadw, Llywodraeth Cymru (Hawlfraint y Goron)
Segontium © Ein Treftadaeth
Dinas Emrys © Sarah McCarthy
Tre'r Ceiri © Cyngor Gwynedd
Gwaith Copr Sygun © Ein Treftadaeth

GWYDIR CHAPEL, ST GRWST'S CHURCH, LLANRWST

The sarcophagus of Llywelyn Fawr who reigned as Prince of Gwynedd 1201-1240 can be seen here. Free entry. Open daily. Easy access from Ancaster Square.

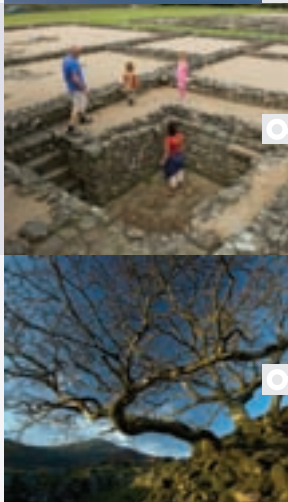
CAERNARFON CASTLE

Built from 1283 onwards following the wars with the Welsh Princes, Caernarfon Castle, a dedicated UNESCO World Heritage Site, is Edward's most impressive castle. For admission prices and opening times please check Cadw website - www.cadw.wales.gov.uk

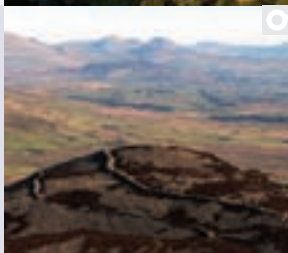
SEGONTIUM, CAERNARFON

Established by Agricola around 77-78AD this fort was the main base in north Wales during his campaign against the Ordovices and was garrisoned right up to the end of the 4th century. For admission prices and opening times please check Cadw website - www.cadw.wales.gov.uk

DINAS EMRYS, BEDDGELERT

Medieval tower belonging to the Princes of Gwynedd with excellent views, this site is associated with the legend of Gwrtheyrn / Vortigern and the Red & White Dragon. Free entry. Medium difficulty 45 minutes walk each way along footpath from Craflwyn. Walking boots recommended.

TRE'R CEIRI, LLANAELHAEARN

The best preserved Iron Age hillfort in north Wales with over 150 hut circles visible within the huge dry stone walling defences of the fort. Walk up hill on mountain path - 40 minutes each way. Walking boots recommended.

SYGUN COPPER MINE, BEDDGELERT

Follow winding tunnels for a glimpse into the life of a Victorian Copper Miner. For admission and opening times see www.syguncoppermine.co.uk

Ein Treftadaeth Our Heritage

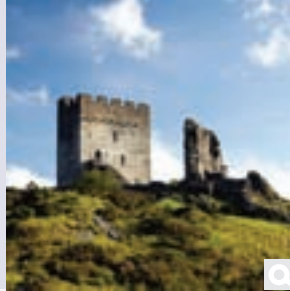

Images:
Sarcophagus of Llywelyn Fawr © Sarah McCarthy
Caernarfon Castle © Cadw, Welsh Government (Crown Copyright)
Segontium © Our Heritage
Dinas Emrys © Sarah McCarthy
Tre'r Ceiri © Gwynedd Council
Sygun Copper Mine © Our Heritage

CASTELL DOLWYDDELAN

Safle pwysig yn rheoli'r mynediad drwy Ddyffryn Lledr yn Eryri. Ganed Llywelyn ab Iorwerth yn Nhomen Castell gerllaw yn ôl y sôn, ac ef adeiladodd Castell Dolwyddelan. Edward 1af adeiladodd y tŵr gorllewinol ac ehangwyd y gorthwr yng nghanol y 19fed ganrif gan Arglwydd Willoughby de Eresby. Amseroedd agor a phris mynediad ar safle we Cadw - www.cadw.wales.gov.uk

LLECHWEDD, BLAENAU FFESTINIOG

Cludwyd y llechi o geudwll Llechwedd i lawr i'r porthladd ym Mhorthmadog ar hyd Rheilffordd Ffestiniog ac ym 1882 roedd gwaith i 553 o ddynion yma. Ym 1972 agorwyd Llechwedd fel atyniad ymwelwyr gan gynnig teithiau o dan ddaear. www.llechwedd-slate-caverns.co.uk

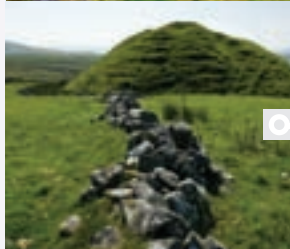
BRYN Y CASTELL, FFESTINIOG

Bryngaer fechan wedi ei gloddio gan Peter Crew, Parc Cenedlaethol Eryri yn ystod y 1970au a'r 80au. Cafwyd hyd i olion gweithio haearn yma gyda'r mwyn yn dod o'r corstiroedd cyfagos. Atgyweirwyd y gaer yn sylweddol yn dilyn y gwaith cloddio. Taith gymhedrol ½ milltir. Parcio ger y gwaith dŵr ger B4391.

TOMEN Y MUR, TRAWSFYNYDD

Caer Rufeinig wedi ei hadeiladu yng nghyfnod Agricola 78 OC ac wedi ei adael erbyn oddeutu 140 OC. Yn ddiweddarach yn y cyfnod Normanaidd, adeiladwyd tomen o fewn y gaer Rufeinig. Gweler yr amffitheatr, baddondy a'r maes ymarfer milwyr. Maes parcio ger amffitheatr ar ffordd fechan, cyntaf ar y chwith ar ôl cyffordd A470 i gyfeiriad Trawsfynydd.

CASTELL HARLECH

Safle Treftadaeth y Byd, yn sefyll ar ben y graig, ar un adeg wedi ei gysylltu â'r môr. Adeiladwyd gan Edward 1af, bu Owain Glyndŵr yma am 4 mlynedd o 1404 a bu'r castell ym mediant y Brenin yn ystod y Rhyfel Cartref. Adeiladwaith mewn cyflwr da gan gynnwys y porth anferth gyda'i ddau dŵr. Gweler www.cadw.wales.gov.uk am fanylion mynediad.

Y BALA

Tref sydd wedi chwarae rhan bwysig yn hanes crefydd a diwylliant Cymru. Cofeb Thomas Charles, arweinydd Methodistiaid a fu'n rhan o wahanu y Methodistiaid o Eglwys Lloegr. Charles wnaeth yr alwad "Beibl i bawb o bobl y Byd". Gweler hefyd 'Coleg y Bala' a Mary Jones.

Ein Treftadaeth Our Heritage

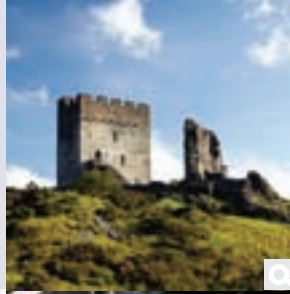

Delweddau:

Castell Dolwyddelan © Kiran Ridley, Partneriaeth Prosiect Tywysogion Gwynedd
Llechwedd © Ceudyllau Llechwedd
Bryn y Castell © Awdurdod Parc Cenedlaethol Eryri
Tomen y Mur © Cadw, Llywodraeth Cymru (Hawlfraint y Goron)
Harlech Castle © Cadw, Llywodraeth Cymru (Hawlfraint y Goron)
Thomas Charles, Y Bala © H.J. Price

DOLWYDDELAN CASTLE

A strategically important mountain fortress commanding the Lledr Valley. Llywelyn Fawr was born near here. After the English took it they added another rectangular tower and the Victorian, Willoughby de Eresby, added some castellations. The views from the top are stupendous. For admission prices and opening times please check Cadw website - www.cadw.wales.gov.uk

LLECHWEDD, BLAENAU FFESTINIOG

With close connections to the Festiniog railway the caverns were opened shipping thousands of tons of roofing slate from Porthmadog harbour in the mid 19th century. In 1972 the mines were opened as a tourist attraction with world famous underground tours. www.llechwedd-slate-caverns.co.uk

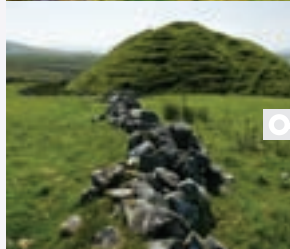
BRYN Y CASTELL, FFESTINIOG

A small hillfort excavated in the 1970s and 80s by Peter Crew, Snowdonia National Park. The main purpose seems to have been for smelting bog iron when all around was timber for charcoal. Also found here were the sites of round huts. Moderate walk of 1/2 mile. Park at water treatment plant off B4391

TOMEN Y MUR

Roman fort complex constructed under Agricola in AD 78, abandoned around AD 140 refortified with a motte within the old walls during the Norman period. Traceable remains include amphitheatre, bath house and parade ground. Car park near amphitheatre. Follow minor road first left on A470 after Ffestiniog junction in direction of Trawsfynydd.

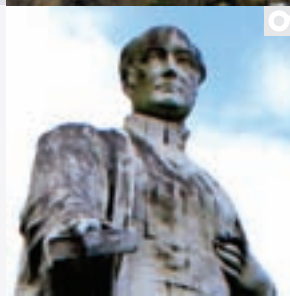
HARLECH CASTLE

A World Heritage site on a spur of rock, this castle was once connected to the sea. It was built by Edward I, fell to Owain Glyndŵr in 1404 and was held by forces loyal to Charles I during the Civil War. Several floors of buildings still stand including the massive gatehouse. Admission prices & opening times: www.cadw.wales.gov.uk

BALA

Town crucial to the religious and cultural history of Wales. Statue of Thomas Charles, educator, preacher and revivalist who played a crucial role in severance of the Methodists from Church of England and in the formation of the Bible Society. See also 'Coleg y Bala' and Mary Jones.

Ein Treftadaeth Our Heritage

Images:
Dolwyddelan Castle © Kiran Ridley, Princes of Gwynedd
Project Partnership
Llechwedd © Llechwedd Slate Caverns
Bryn y Castell © Snowdonia National Park Authority
Tomen y Mur © Cadw, Welsh Government (Crown Copyright)
Harlech Castle © Cadw, Welsh Government (Crown Copyright)
Thomas Charles, Y Bala © H.J. Price

AMGUEDDFA LECHI CYMRU, LLANBERIS

Yn ystod anterth y diwydiant llechi, roedd sôn fod llechi Cymru wedi rhoi to i dai y Byd. Ceir argraff o fywyd y chwarelwyr wrth eu gwaith ac yn eu cartref yn yr Amgueddfa. Gweler www.amgueddfacymru.ac.uk/cy/llechi am fanylion mynediad.

CASTELL DOLBADARN, LLANBERIS

Adeiladwyd gan Llywelyn Fawr yn y 13eg ganrif rhwng y ddau lyn yn Nant Peris. Bu Owain brawd Llywelyn ap Gruffydd yn garcharor yma am flynyddoedd. www.cadw.wales.gov.uk

CASTELL CAERNARFON

Wedi ei adeiladu o 1283 ymlaen yn dilyn y rhyfeloedd yn erbyn Tywysogion Cymru, Castell Caernarfon, sydd yn Safle Treftadaeth y Byd dynodedig UNESCO, yw'r mwyaf trawiadol o gestyll Edward 1af. Amseroedd agor a phris mynediad ar safle we Cadw - www.cadw.wales.gov.uk

CAE'R GORS, RHOSGADFAN

cartref plentyndod yr awdures Kate Roberts, merch i chwarelwr. Ganed Kate ym 1891 a mae ei llyfrau yn adrodd hynt a helyntion bywyd pob dydd y gymdeithas chwarelyddol yng nghyfnod ei phlentyndod. Adlewyrchir bywyd tyddyn chwarelwr yma yng Nghae'r Gors. www.cadw.wales.gov.uk

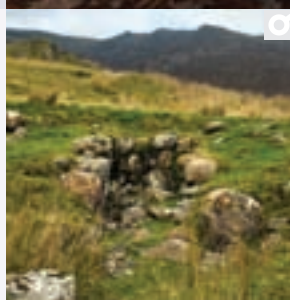
TRE'R CEIRI, LLANAELHAEARN

Dyma'r bryngaer mwyaf trawiadol yng ngogledd Cymru, gyda dros 150 o gyttiau crynion mewn cyflwyr ardderchog oddi fewn i furiau anferth y gaer. Taith gerdded 40 munud pob ffordd ar lwybr mynydd. Angen esgidiau cerdded.

PEN Y GWRYD

Heblaw am rhai o'r cloddiau, ychydig iawn sydd i'w weld o'r gaer Rufeinig fechan hon ond mae'r safle strategol yn amlwg o sylwi ar y blychau amddiffyn Ail Ryfel Byd ar yr un safle.

Ein Treftadaeth Our Heritage

Delweddau:
Amgueddfa Lechi Cymru © Ein Treftadaeth
Castell Dolbadarn © Croeso Cymru, Llywodraeth Cymru (Hawlfraint y Goron)
Castell Caernarfon © Cadw, Llywodraeth Cymru (Hawlfraint y Goron)
Cae'r Gors © Cyngor Gwynedd
Tre'r Ceiri © Cyngor Gwynedd
Pen y Gwryd © Ein Treftadaeth

NATIONAL SLATE MUSEUM, LLANBERIS

At the height of the Industrial Revolution, the slate quarries of Wales famously 'roofed the world'. This fascinating museum includes multi-media presentations and demonstrations of the quarrymen at work and at home.

Admission prices & opening times: www.museumwales.ac.uk/en/slate

DOLBADARN CASTLE, LLANBERIS

Towering over two lakes at the foot of Snowdon this dramatic castle was built by Llywelyn the Great in the early 13th century. Llywelyn ap Gruffudd held his brother Owain prisoner here.

www.cadw.wales.gov.uk

CAERNARFON CASTLE

Built from 1283 onwards following the wars with the Welsh Princes, Caernarfon Castle, a dedicated UNESCO World Heritage Site, is Edward's most impressive castle. For admission prices and opening times please check Cadw website - www.cadw.wales.gov.uk

CAE'R GORS, RHOSGADFAN is the childhood home of author Kate Roberts, a quarryman's daughter born in 1891. Her Welsh language stories celebrate the challenges of life in the slate community of her childhood. The house gives an insight into this life. www.cadw.wales.gov.uk

TRE'R CEIRI, LLANAELHAERN

The best preserved Iron Age hillfort in north Wales with over 150 hut circles visible within the huge dry stone walling defences of the fort. Walk up hill on mountain path - 40 minutes each way. Walking boots recommended.

PEN Y GWRYD

You can tell this Roman marching camp lies in a critical position by the WWII pill boxes nearby. Not much remains but grassy humps but the ramparts can be seen on either side of the road.

Ein Treftadaeth Our Heritage

Images:

National Slate Museum © Our Heritage
Dolbadarn Castle © Visit Wales, Welsh Government (Crown Copyright)
Caernarfon Castle © Cadw, Welsh Government (Crown Copyright)
Cae'r Gors © Gwynedd Council
Tre'r Ceiri © Gwynedd Council
Pen y Gwryd © Our Heritage

TOMEN Y MUR, TRAWSFYNYDD

Caer Rufeinig wedi ei hadeiladu yng nghyfnod Agricola 78 OC ac wedi ei adael erbyn oddeutu 140 OC. Yn ddiweddarach yn y cyfnod Normanaidd, adeiladwyd tomen o fewn y gaer Rufeinig. Gweler yr amffitheatr, baddondy a'r maes ymarfer milwyr. Mae parcio ger amffitheatr ar ffordd fechan, cyntaf ar y chwith ar ôl cyffordd A470 i gyfeiriad Trawsfynydd.

CASTELL HARLECH

Safle Treftadaeth y Byd, yn sefyll ar ben y graig, ar un adeg wedi ei gysylltu â'r môr. Adeiladwyd gan Edward 1af, bu Owain Glyndŵr yma am 4 mlynedd o 1404 a bu'r castell ym meddiant y Brenin yn ystod y Rhyfel Cartref. Adeiladwaith mewn cyflwr da gan gynnwys y porth anferth gyda'i ddau dŵr. Am oriau agor a phrisiau mynediad - www.cadw.wales.gov.uk

CASTELL CRICIETH

Wedi ei adeiladu gan Tywysogion Gwynedd, wedi ei gipio gan Frenin Lloegr a diwedd y stori oedd cael ei losgi gan Glyndŵr. Mae hanes diddorol i'r castell yma o'r 13eg ganrif. Am oriau agor a phrisiau mynediad - www.cadw.wales.gov.uk

CARN FADRYN

Ceir golygfeydd bendigedig dros Ben Llŷn o gopa Carn Fadryn. Dyma un o fryngaerau mwyaf yr ardal yn ogystal ac olion un o gestyll cyntaf Tywysogion Gwynedd.

PLAS GLYN Y WEDDW, LLANBEDROG

Adeiladwyd Plas Glyn y Weddw yn 1856/57 i'r Fonesig Elizabeth Love Jones Parry. Mae'r adeilad yn enghraifft ragorol o blasty Gothig Fictoraidd wedi ei leoli ar arfordir deheuol Penrhyn Llŷn ac wedi ei restru Gradd II. Oriol Gelf hynaf Cymru. Am oriau agor a phrisiau mynediad - www.oriel.org.uk

RHEILFFORDD ARFORDIR Y CAMBRIAN

Adeiladwyd yn ystod y 1850au a'r 1860au ac yn sicr mae'r golygfeydd yn un o uchafbwyntiau'r daith ar y rheilffordd yma ar hyd yr arfordir. Mae rhai o'r pontydd pren yn wreiddiol.

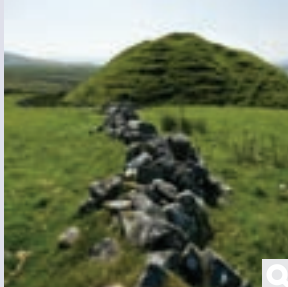

Ein Treftadaeth Our Heritage

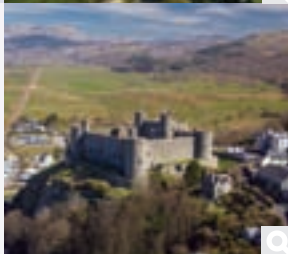
TOMEN Y MUR, TRAWSFYNYDD

Roman fort complex constructed under Agricola in AD 78, abandoned around AD 140 refortified with a motte within the old walls during the Norman period. Traceable remains include amphitheatre, bath house and parade ground. Car park near amphitheatre. Follow minor road first left on A470 after Ffestiniog junction in direction of Trawsfynydd.

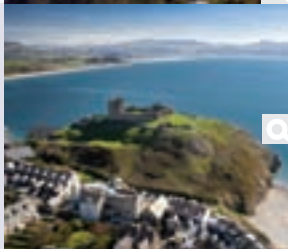
HARLECH CASTLE

Its position with the sea once lapping at its feet, its architecture with walls within walls and its chequered history make visiting this castle a must. Harlech Castle justifiably enjoys UNESCO World Heritage Site status. For admission prices and opening times please check cadw.wales.gov.uk

CRICCIETH CASTLE

Built by Princes of Gwynedd, captured by an English king - only to be torched by Owain Glyndwr. What a history for this well-situated 13th century castle. For admission prices and opening times please check www.cadw.wales.gov.uk

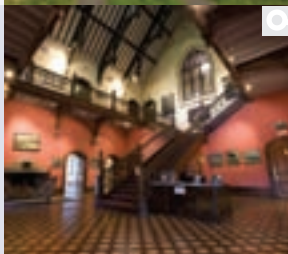
CARN FADRYN

There are magnificent views to reward the challenging walk up this well-fortified hill. At the top are the remains of a vast Iron Age hillfort and one of the oldest stone castles of Medieval Wales.

PLAS GLYN Y WEDDW, LLANBEDROG

Constructed as a dower house in 1856/57 for Lady Elizabeth Love Jones Parry, this Victorian gothic building overlooking the sea is the oldest art gallery in Wales. Its splendid collections, walks and tearoom continue to attract visitors. Grade II Listed building. For admission prices and opening times please check www.oriel.org.uk

CAMBRIAN COAST RAILWAY

Built in 1850s and 1860s, the beauty of the Gwynedd coastline is the main attraction of a great ride. Some unusual features are preserved, including an avalanche shelter and original wooden bridges.

Ein Treftadaeth Our Heritage

Images:

Tomen y Mur © Cadw, Welsh Government (Crown Copyright)
Harlech Castle © Cadw, Welsh Government (Crown Copyright)
Criccieth Castle © Cadw, Welsh Government (Crown Copyright)
Carn Fadryn © Our Heritage
Plas Glyn y Weddw © Plas Glyn y Weddw
Cambrian Railway © Arriva Trains Cymru

TOMEN Y MUR, TRAWSFYNYDD

Caer Rufeinig wedi ei hadeiladu yng nghyfnod Agricola 78 OC ac wedi ei adael erbyn oddeutu 140 OC. Yn ddiweddarach yn y cyfnod Normanaidd, adeiladwyd tomen o fewn y gaer Rufeinig. Gweler yr amffitheatr, baddondy a'r maes ymarfer milwyr. Maes parcio ger amffitheatr ar ffordd fechan, cyntaf ar y chwith ar ôl cyffordd A470 i gyfeiriad Trawsfynydd.

GWAITH AUR BERTH LWYD A CHEFN COCH, DOLGELLAU

Darganfuwyd aur yn lleol yn y flwyddyn 1845 a bu dipyn o fwyngloddio yma dros y blynyddoedd yn enwedig yn sgil darganfod aur yn Awstralia. Mae aur Cymreig yn boblogaidd gyda'r Teulu Brenhinol. Bydd yr ymwelydd yn gweld olion yr hen adeiladau.

CASTELL HARLECH

Wedi ei leoli ar graig ger y môr a gyda'r cysyllturf o fewn cysyllturf dyma gastell sydd rhaid ei weld. Mae statws UNESCO Treftadaeth y Byd i'r castell yma. Am oriau agor a phrisiau mynediad - www.cadw.wales.gov.uk

DYFFRYN ARDUDWY

Un o'r adeiladau hynaf ym Mhrydain, mae'r beddrod yn dyddio i oddeutu 3500 cyn Crist ac awgrymir drwy gloddio archeolegol fod defnydd dros dymor hir wedi bod i'r safle a fod agosatwydd at y môr yn cysylltu'r bobl a chymunedau eraill a oedd yn rhannu'r un traddodiad o adeiladu beddrodau.

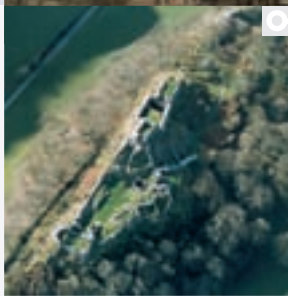
DOLGELLAU

Bu i nifer o drigolion Dolgellau droi i fod yn Grynwyr yn dilyn ymweliad George Fox ym 1657. Oherwydd erlid crefyddol mudodd nifer i Pennsylvania. Roedd y Crynwyr yn sefydlu mwyngloddfeydd a ffwrnesi yn yr ardal.

CASTELL Y BERE, ABERGYNOLWYN

Un o gestyll cyntaf Llywelyn Fawr, 1221, mae hanes cythryblus i Gastell y Bere a lleoliad dramatig. Yma bu un o'r ymdrechion olaf gan y Tywysogion i wrthsefyll ymosodiadau'r Saeson ym 1283.

Ein Treftadaeth Our Heritage

Delweddau:

Tomen y Mur © Cadw, Llywodraeth Cymru (Hawlfraint y Goron)
Berth Lwyd / Cefn Coch Gold Mine © Ein Treftadaeth
Castell Harlech © Cadw, Llywodraeth Cymru (Hawlfraint y Goron)
Dyffryn Ardudwy © Ein Treftadaeth
Tabernacl Dolgellau © Ein Treftadaeth
Castell y Bere © Cadw, Llywodraeth Cymru (Hawlfraint y Goron)

TOMEN Y MUR, TRAWSFYNYDD

Roman fort complex constructed under Agricola in AD 78, abandoned around AD 140 refortified with a motte within the old walls during the Norman period. Traceable remains include amphitheatre, bath house and parade ground. Car park near amphitheatre. Follow minor road first left on A470 after Ffestiniog junction in direction of Trawsfynydd.

BERTH LWYD AND CEFN COCH GOLD MINES, DOLGELLAU

Gold was first found locally in 1845 and sporadic mining took place over the years particularly in the wake of the Australian Gold Rush. Famously Welsh gold has proved particularly popular with the British Royal Family. Visitors may be able to spot the remains of the old building.

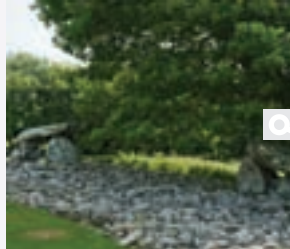
HARLECH CASTLE

Its position with the sea once lapping at its feet, its architecture with walls within walls and its chequered history make visiting this castle a must. Harlech Castle justifiably enjoys UNESCO World Heritage Site status. For admission prices and opening times please check www.cadw.wales.gov.uk

DYFFRYN ARDUDWY

Amongst the oldest stone structures in Britain, this burial chamber dates to around 3500 BC and excavations suggest that the site was in use over a long period of time and its proximity to the sea connected its people to other communities who shared their tomb building traditions.

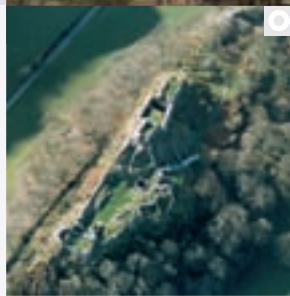
DOLGELLAU

After a visit by George Fox in 1657, many inhabitants of Dolgellau converted to Quakerism. Persecution led a large number of them to emigrate to Pennsylvania. Quaker families developed mines and furnaces locally.

CASTELL Y BERE, ABERGYNOLWYN

One of the first built by Llywelyn the Great, 1221 Castell y Bere has a history of violence to match its dramatic setting. It was the site of one of the last, doomed attempts by the Princes of Gwynedd to hold off English invaders in 1283.

Ein Treftadaeth Our Heritage

Images:

Tomen y Mur © Cadw, Welsh Government (Crown Copyright)
Berth Lwyd / Cefn Coch Gold Mine © Our Heritage
Harlech Castle © Cadw, Welsh Government (Crown Copyright)
Dyffryn Ardudwy © Our Heritage
Tabernacl/Tabernacl Dolgellau © Our Heritage
Castell y Bere © Cadw, Welsh Government (Crown Copyright)

TRAMFFORDD PEN Y GOGARTH, LLANDUDNO

Dyma'r unig engraifft weithredol ym Mhrydain o dram yn cael ei dynnu ar wifren. Gan godi 600 troedfedd i gopa pen y Gogarth mae llawer o waith cadwraeth wedi ei gyflawni yn ddiweddar. Mae pedair cerbyd gwreiddiol o 1902 yn dal mewn defnydd. www.greatormetramway.co.uk

GWAITH COPR PEN Y GOGARTH, LLANDUDNO

Un o'r darganfyddiadau archeolegol pwysicaf yng Ngwledydd Prydain ac yn dyddio o 4,000 o flynyddoedd yn ôl. Dyma'r mwyngolddfa copr fwyaf o'i fath. Ewch am dro i gael golwg www.greatormemines.info

CASTELL DEGANWY

Cysylltir y castell â Maelgwn Gwynedd, un o dywysogion cyntaf Gwynedd yn y 6ed ganrif. Bu'r castell yng ngofal nifer ers hynny a'r olaf yma oedd Edward I. Man delfrydol ar gyfer cerdded a golygfeydd dros Conwy a'r Gogarth.

CASTELL CONWY

Dechreuwyd y gwaith adeiladu ym 1283 a gwyn-galchwyd y muriau allanol. Dyma gastell drytaf Edward a oedd yn ddatganiad cryf iawn mae ef oedd bellach yn teyrnasu! Am oriau agor a phrisiau mynediad - www.cadw.wales.gov.uk

EGLWYS SANT CELYNNIN, LLANGELYNNIN

Gyda golygfeydd dros Ddyffryn Conwy, mae'r eglwys hynod yma yn cynnwys murlun o benglog ar y wal ddwyreiniol ac yn y fynwent mae ffynnon sanctaidd a ddefnyddiwyd gan bererion yn y Canol Oesoedd.

TOMEN Y MUR, TRAWSFYNYDD

Caer Rufeinig wedi ei hadeiladu yng nghyfnod Agricola 78 OC ac wedi ei adael erbyn oddeutu 140 OC. Yn ddiweddarach yn y cyfnod Normanaidd, adeiladwyd tomen o fewn y gaer Rufeinig. Gweler yr amffitheatr, baddondy a'r maes ymarfer milwyr. Maes parcio ger amffitheatr ar ffordd fechan, cyntaf ar y chwith ar ôl cyffordd A470 i gyfeiriad Trawsfynydd.

Ein Treftadaeth Our Heritage

Delweddau:

Tramffordd Pen y Gogarth © Ein Treftadaeth
Gwaith Copr Pen y Gogarth © Ein Treftadaeth
Castell Deganwy © Cadw, Llywodraeth Cymru (Hawlfraint y Goron)
Castell Conwy © Cadw, Llywodraeth Cymru (Hawlfraint y Goron)
Eglwys Sant Celynnin © Ein Treftadaeth
Tomen y Mur © Cadw, Llywodraeth Cymru (Hawlfraint y Goron)

THE GREAT ORME TRAMWAY, LLANDUDNO

The only remaining cable-operated tramway in Britain, it rises 600 feet to the Great Orme Summit. Much restoration work has been carried out in recent years, but the four original carriages from 1902 are still in use today. www.greatormetramway.co.uk

GREAT ORME COPPER MINE, LLANDUDNO

One of the most important archaeological discoveries ever made in the British Isles thought to be at least 4000 years old, these Bronze Age Copper Mine is the largest of its kind ever discovered. Take a tour and see for yourself. www.greatormemines.info

DEGANWY CASTLE

Associated with Maelgwn Gwynedd, a powerful 6th century ruler of Gwynedd, this castle has changed hands many times since then, the last being the English King Edward I. It is a good spot for a bracing walk, with fine views over to Conwy and the Great Orme.

CONWY CASTLE

Begun in 1283, the most expensive castle in Wales. The walls were plastered all over with a white lime render and must have looked spectacular. Edward I was sending a powerful message to the people of Gwynedd – I am in charge now! For admission prices and opening times please check www.cadw.wales.gov.uk

ST. CELYNNIN'S CHURCH, LLANGELYNNIN

Overlooking the stunning Conwy Valley, this gem of a medieval church has a skull (complete with eyes) and three crossed bones painted on the east wall and, in the evocative churchyard, a holy well visited by medieval pilgrims.

TOMEN Y MUR

Roman fort complex constructed under Agricola in AD 78, abandoned around AD 140 refortified with a motte within the old walls during the Norman period. Traceable remains include amphitheatre, bath house and parade ground. Car park near amphitheatre. Follow minor road first left on A470 after Ffestiniog junction in direction of Trawsfynydd.

Ein Treftadaeth Our Heritage

Images:

The Great Orme Tramway © Our Heritage
Great Orme Copper Mine © Our Heritage
Deganwy Castle © Cadw, Welsh Government (Crown Copyright)
Conwy Castle © Cadw, Welsh Government (Crown Copyright)
St Celynnin's Church © Our Heritage
Tomen y Mur © Cadw, Welsh Government (Crown Copyright)

